

УДК 351:659(477)

О. Воробйова

СУЧАСНІ УПРАВЛІНСЬКІ МОДЕЛІ NEW PUBLIC MANAGEMENT І GOOD GOVERNANCE ТА ЇХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Здійснено аналіз ключових моделей сучасного державного управління: New Public Management та Good Governance. Порівняно їх переваги та недоліки та охарактеризовано їхній модернізаційний потенціал для державного управління України.

Ключові слова: державне управління, модернізація державного управління, концепція New Public Management, концепція Good Governance, нове державне управління, “ефективне” управління.

Зміни, що відбуваються в українському суспільстві, вимагають модернізації системи державного управління, а це своєю чергою відкриває можливості для її новітнього розвитку в сучасних умовах суспільного розвитку. Наявна модель державного управління України не відповідає стратегічному курсу країни, спрямованому до європейських стандартів демократичного врядування, оскільки є неефективним та схильним до корупції, надмірно централізованим, закритим від суспільства та відчуженим від потреб громадянина. Саме тому актуальною і соціально значущою є проблема підвищення ефективності діяльності органів державної влади та якості наданих державою послуг, що відповідають сучасним вимогам суспільства.

Україна є соціальною державою, оскільки одним із основних її обов’язків є забезпечення та захист прав і свобод людини, підвищення рівня життя громадян, формування в суспільстві таких моделей поведінки, які повинні базуватися на повазі до закону і дотриманні моральних настанов. Відповідно до Конституції України держава зобов’язана надати своїм громадянам послуги у сфері охорони здоров’я, освіти, житлово-комунального господарства, охорони громадського порядку, соціального забезпечення і т. д. виходячи із цього важливої ваги набуває запровадження новітніх моделей забезпечення якості системи державного управління.

Окремі аспекти цієї проблематики були розглянуті у роботах таких вчених: В. Лобанов, В. Мохов, Н. Оуен, А. Саханова, Е. Хейвуд, Р. Бен, Д. Кетл, Л. Тері та інші.

Метою даної статті є аналіз основних моделей сучасного державного управління: New Public Management та Good Governance. Досягнення цієї мети обумовлює вирішення відповідних завдань, а саме: ідентифікація основних моделей державного управління у світовій управлінській практиці; виявлення їх переваг та недоліків у процесі оптимізації системи державного управління; обґрунтування моделей ефективної взаємодії громадськості, бізнесу та органів державної влади у контексті реалізації вітчизняної моделі державного управління.

У більшості країн світу основними моделями модернізації державного управління є New Public Management (NPM – нове державне управління) та Good Governance (GG – “ефективне” управління). Більш ніж у 70 країнах світу проводяться реформи, що ґрунтуються на принципах NPM, це і більшість економічно розвинених країн світу, які

використовують цю модель щодо організації управління, як на державному, так і на муніципальному рівні.

Суть NPM полягає у впровадженні у роботу державного управління всіх найкращих теорій та методів діяльності, що застосовуються у бізнесі. Потрібно зазначити, що не існує певної стандартної моделі, яка б працювала в усіх країнах. Зазвичай це загальні підходи та положення, а кожна країна шукає свої способи їх реалізації, відповідно до власних викликів. Мета NPM полягає у мінімізації державного втручання у економіку та збереженні його у сферах, де суспільством визнано доцільність його присутності.

Вчений Р. Бен визначає NPM як “колекцію тактик і стратегій, націлених на подолання неефективності, властивої традиційній моделі державного сектора” [1], а Г. Пітерсон зазначає, що одним із визначальних критеріїв для NPM є широка участь інститутів громадянського суспільства у прийнятті та реалізації управлінських рішень, гнучкості, дерегулювання внутрішніх взаємодій і використання ринкових механізмів у зовнішніх взаємодіях. Експерт Д. Кетл визначає шість основних характеристик NPM: продуктивність, маркетингова, орієнтація на клієнтів, децентралізація, орієнтація на цілі, звітність за результатами [2]. У практиці оцінювання державної політики це поєднання чинників спонукало робити акцент на максимізації отримання за результатами діяльності (output, outcome) суспільних благ і послуг, незалежно від обсягу необхідних витрат (input).

У громадському секторі для оцінки отримання результату діяльності використовують критерії:

– “output” – результат у формі функцій і послуг, що надаються державними організаціями за запитами заявників;

– “outcome” – результат від проведення діяльності, здійснення програми витрат, надання бюджетних послуг.

На думку Е. Хейвуд, філософія NPM полягає у тому, що за урядом залишається перевага розробки політичної стратегії, а приватні структури здійснюють практичну реалізацію цієї політики [3]. Впровадження в життя NPM пов’язано із використанням у роботі державного апарату методів та інструментів роботи бізнес-структур, послаблення ролі держави в економіці.

Ключовими моментами цієї концепції є:

– використання практики приватного сектора – аутсорсинг, стратегічне планування, бюджетування за результатами тощо;

– мінімізація ролі держави у господарській діяльності;

– децентралізація і дебіюрократизація державного управління;

– клієнтоорієнтованість у діяльності державних організацій [4].

Основна відмінність NPM полягає у застосуванні бізнес-процесів та ринкових механізмів до державного сектора та застосування технологій управління, розроблених для приватних компаній. Це стосується скорочення масштабів і ресурсів державного управління – децентралізація, делегування державних повноважень ринковим структурам, зменшення витрат на державний апарат за рахунок його скорочення, реструктуризація, перегляд обов’язків держави і відмова від деяких, що стосується соціального забезпечення населення. Також удосконалення механізмів управління державними фінансами та бюджетом – тендер; контрактна система на державній службі, введення оплати за певні послуги.

Британський вчений Н. Оуен стверджує, що NPM зруйнував єдність трьох принципів бюрократичної системи у сучасному світі – сталість, анонімність і

нейтралітет [5], що призвело до нових проблем, пов'язаних зі зменшенням значущості та привабливості державної служби, до втрати значної кількості кваліфікованих управлінців.

Противники NPM переконані, що певною мірою ця управлінська модель суперечить принципам демократії оскільки, по-перше, розглядає громадян як клієнтів, споживачів державних послуг, а не як джерел політичної влади, по-друге, ставить на перше місце економічну ефективність, і такі поняття, як мораль, етика, справедливість виявляються для нього другорядними [6]. Проте концепція NPM сприймається досить неоднозначно, так у 1984 р. група американських вчених із Центру державного управління та політики (the Center for Public Administration and Policy) при Вірджинському технологічному інституті опублікували “Блекбургський маніфест” (“Blacksburg Manifesto”), у якому визнано значимість публічної філософії та визнано найбільшими цінностями суспільства такі поняття, як загальне благо, суспільний інтерес, відповідальність і професіоналізм державних службовців. Підкреслюється важливість діяльності громадських організацій та дотримання демократичних цінностей. Крім того, NPM виявляється нездатним вирішити певні державні завдання та здійснення суспільством політичного контролю за діями уряду. Адже йдеться не тільки про забезпечення економічної ефективності, але і справедливості у діяльності держави. Не до кінця розробленими є і проблеми відкритості та професіоналізму державної служби.

Як зазначили Г. Пінчот, “в маніфесті переосмислюється зміст і роль дискредитованого державного управління ... і підкреслюється важливість практики громадських організацій, яка може і повинна заохочуватися державним управлінням. Рух повертає поняттям загального блага, або суспільного інтересу, і професіоналізму державної служби їхнє законне місце серед демократичних цінностей” [7]. Незважаючи на певні недоліки, впровадження ідей NPM позитивно вплинуло на систему державного управління західних країн, управлінські структури почали своєчасно та результативніше реагувати на запити суспільства, стали відкриті для громадського контролю, і як результат – більш ефективні.

Близькою за змістом є концепція “governance”. Комітет із публічного менеджменту ОЕСР визначає його як забезпечення і розподіл влади та авторитету, покликаних охороняти конституційні цінності. “Good governance” – управління будується на основі принципів поділу влади, народовладдя, виборності і змінюваності вищих посадових осіб, підзвітності інститутів виконавчої влади, верховенства закону, політичного плюралізму та транспарентності, партисипативний, незалежності засобів масової інформації, має демократичний характер [8].

Вперше поняття “Good Governance” з’явилося на порядку денному в 1992 р. на Щорічній конференції Світового банку у сфері економічного розвитку [9]. Модель державного управління означає тісну співпрацю держави, бізнесу та громадянського суспільства, що фокусується на партнерських відносинах, де політики та державні службовці приймають рішення разом із представниками суспільства. Ця модель орієнтована на подолання таких недоліків NPM, як другорядність вирішення соціальних проблем та підвищення рівня соціальної нерівності й бідності, зниження ролі держави та державних службовців в суспільних відносинах.

У Програмі ООН основними принципами GG є:

- участь у прийнятті державно-управлінських рішень;
- консенсус при прийнятті рішень;
- стратегічне бачення;

- зворотний зв'язок;
- ефективність при проведенні державної політики;
- відповідальність всіх учасників процесу;
- прозорість;
- рівноправність;
- верховенство закону.

Серед передумови, на яких заснована концепція “Good Governance”, можна виділити такі:

- єдність всієї системи державного управління і влади;
- орієнтація на соціальну ефективність держави;
- партнерство з інститутами громадянського суспільства та бізнесом;
- відкритість і прозорість державної влади;
- активне використання інновацій та сучасних технологій.

До недоліків Good Governance можна зарахувати:

1. Проблему процесу – складність залучення широких верств суспільства до прийняття певних державно-управлінських рішень.

2. Проблему часу – відсутність достатньої інформації, коли обговорення відтерміноване у часі.

3. Проблему згоди – незгода з результатами обговорення у різних груп суспільства.

4. Проблему доступу до інформації при обговоренні – інваліди, жителі віддалених територій можуть бути виключені з процесів не тільки обговорення, але і забезпечення інформацією з багатьох важливих питань.

У концепції GG, на відміну від NPM, державі властива велика ступінь присутності як повноправного партнера та учасника прийняття та реалізації державних управлінських рішень. Адже держава не може бути відсторонена навіть при взаємодії громадян і бізнесу, а повинна володіти повною мірою інформацією з метою виконання моніторингової і регулюючої функції. Використовувати концепцію GG можна як на рівні системи державного управління загалом, так і в рамках складових її підсистем. Можна виявити певні загальні принципи і підходи у концепцію GG, які можна застосовувати у сфері державного управління різних країн світу, незважаючи на їхні певні політичні, національні, історичні та культурні відмінності.

Відтак концепція New Public Management (NPM – нове державне управління) передбачає децентралізацію органів державного управління, а концепція Good Governance (GG – “ефективне” управління) – це проектний принцип організації. І для модернізації державного управління в Україні позитивним було б застосування певних елементів: сучасні інформаційні технології, принципи соціального партнерства, методи та інструменти концепцій NPM та GG.

Висновки

Таким чином, здійснений нами аналіз свідчить, що оптимальною управлінською моделлю може бути симбіоз двох концепцій – New Public Management та Good Governance. Це свідчить про те, що активне залучення громадськості у процес прийняття державно-управлінських рішень перетворює органи державної влади у публічні, тому вони стають більш відкритими для дискусій та обговорень, держава отримує можливість налагодити цю співпрацю та спільними зусиллями працювати на задоволення суспільних інтересів і вирішення суспільних проблем. Діяльність органів державного управління повинна відійти від роботи за функціями до роботи за проектами; від вузької спеціалізації до

широкопрофільної підготовки; від підзвітності керівнику до підзвітності клієнту-громадянину; від ієрархії до координації всередині команди.

Завдяки цьому підвищується роль контролю з боку громадянського суспільства та змінюються показники ефективності діяльності – від правил, стандартів та кількісних показників, до якісних показників результативності. Для запровадження цих змін необхідні законодавчі зміни; зріле громадянське суспільство, що готове до співпраці; активна політична участь населення; підтримання проведення реформ самими органами державного управління. Це вимагає залучення бізнес структур, здатних взяти на себе виконання певних державно-управлінських функцій і надання низки послуг населенню, а також розвиненою ринковою системою, заснованою на обмеженому втручанні держави у бізнес та таку, що орієнтована на ринкову рівновагу.

Література

1. Behn R. D. Rethinking Democratic Accountability [Text] / R. D. Behn. — Washington : Brookings, 2008. — P. 26.
2. Kettl D. The Global Public Management Revolution [Text] / D. Kettl. — [S. p. : s. n.]. — P. 30—33.
3. Хейвуд Е. Політологія [Текст] / Е. Хейвуд. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. — С. 450.
4. Лобанов В. В. Модернизация государственного управления: проблемы и решения // Вопросы государственного и муниципального управления [Текст]. — 2010. — № 2. — С. 35—47.
5. Мохов В. П. Государственная служба и бюрократия / В. П. Мохов, Н. Оуэн // Россия и Британия в поисках достойного правления [Текст] / под общ. ред. И. К. Кирьянова, Н. Оуэна, Дж. Сникеры. — Пермь : [б. и.], 2000. — С. 196.
6. Terry L. Administrative Leadership, Neo-Managerialism, and the Public Management Movement / L. Terry // Public Administration Review [Text]. — 1998. — № 3. — Vol. 58. — P. 22.
7. Pinchot G. The Intelligent Organization [Text] / G. Pinchot, E. Pinchot. — San Francisco : Berrett-Koehler, 1996. — P. 243.
8. Саханова А. Н. Новая парадигма государственного управления “Good Governance”: пример Японии как перспектива для стран СНГ / А. Н. Саханова // Менеджмент в России и за рубежом [Текст]. — 2004. — № 1. — С. 27—39.
9. Governance for Sustainable Human Development [Text] / World Bank. Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics. — Washington : [s. n.], 1992. — 38 p.

O. Vorobiova

MODERN MANAGERIAL MODELS “NEW PUBLIC MANAGEMENT” AND “GOOD GOVERNANCE” AND THEIR IMPLEMENTATION IN UKRAINE

The article analyzes key models of modern public administration “New Public Management” and “Good Governance”. The comparison of strengths and weaknesses of the models is made and their modernization potential for the public administration of Ukraine is characterized.

Key words: public administration, public administration modernization, the concept of New Public Management, the concept of Good Governance, new public administration, “effective” administration.

УДК 314.18:316.347(477.83)

Г. Комарницька

ДЕМОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРИКОРДОННИХ РАЙОНІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Здійснено демографічний аналіз трудового потенціалу прикордонних районів Львівської області. Проаналізовано окремі елементи трудових ресурсів, такі як чисельність населення, географічне розташування, кількість населених пунктів, територія, міграційний приріст (скорочення). Зроблено соціально-економічний огляд найбільш депресивного прикордонного району Львівщини. Визначено головні проблеми розвитку цих територій. Запропоновано напрямки удосконалення. Зазначено, що найефективнішим напрямком є розвиток туристичних послуг, для здійснення пріоритетів соціально-економічного та туристичного розвитку прикордонних районів Львівської області у 2015 – 2020 рр.

Ключові слова: чисельність населення, географічне розташування, кількість населених пунктів, територія, міграційний приріст (скорочення), прикордонні райони.

Для того, щоб здійснити аналіз факторів та чинників, які мають вплив на трудовий потенціал, ми насамперед повинні проаналізувати його головні елементи: географічне розташування, кількість населених пунктів, територія, населення, міграційний приріст (скорочення), ринок інвестицій, житла, ринок освітніх послуг, рівень безробіття та ринок робочих місць.

Обґрунтуванню теоретико-методологічних основ аналізу трудового потенціалу та вивченню їх просторових, демографічних і соціально-економічних особливостей у нашій країні присвячені праці відомих економістів, таких як: В. Борщевський, Т. Качала, І. Комарницький, О. Кузьмін, Є. Матвеев, Н. Мікула, Б. Посацький, Р. Чорний, Л. Шевчук та інші.

З урахуванням невирішених частин досліджуваної проблеми та актуальних тенденцій розвитку економічної науки, метою цієї статті є демографічний аналіз трудового потенціалу прикордонних районів Львівської області. Регіон має сприятливі зовнішні та внутрішні передумови для соціально-економічного розвитку. Це, передусім, вигідне географічне положення регіону в Європі. У ньому збереглися та розвиваються цінні природні ландшафти Карпат та історико-культурна спадщина: пам'ятки археології, архітектури, народного мистецтва.

Наявність економічно розвиненої країни-сусіда на Заході є своєрідним катализатором змін у суспільному житті регіону, внаслідок чого уніфікуються та вирівнюються умови життя населення, знижується рівень патерналізму, розширюються можливості диверсифікації джерел засобів існування, швидше вирішуються проблеми зайнятості, оптимізуються демографічні параметри. Водночас кожен із шести прикордонних адміністративних районів характеризується певними особливостями зайнятості населення, зумовленими синергетичною дією чинників різного ієрархічного рівня і значним спектром проблем, характерних для ринку праці. Безумовно, ці проблеми потребують якнайшвидшого вирішення.

Також значну соціальну напругу на рівні низових адміністративних районів зумовлює, передовсім, низький рівень оплати праці, недовіра ринкових механізмів щодо

її формування, обмежена реалізацією самозайнятості економічно активного населення, постійним порушенням задекларованих принципів соціального партнерства між працедавцями і працівниками, вимушеною незайнятстю, яка зумовлює поглиблення дискваліфікації робочої сили [1].

Близькість кордону посилює міграційні настрої населення (особливо сільського), зокрема в контексті організації самозайнятості. Як показує проведене соціальне опитування мешканців прикордонних районів Львівської області, незайняте населення живе за рахунок торгівлі, яка базується на різниці цін між Україною та країнами-сусідами, на деякі групи товарів. Об'єктивність цього процесу зумовлена відмінністю рівнів суспільного розвитку територій по різні боки державного кордону.

Запозичений населенням за кордоном досвід формує у прикордонних районах проєвропейський світогляд на життєзабезпечення родин, дозволяє, ступінь економічних та громадянських свобод, електоральні симпатії. З огляду на це, ступінь патерналізму в західних регіонах України значно нижчий, ніж у східних. Проте використання заробітчанського капіталу має переважно споживацьке спрямування, оскільки низький рівень довіри до держави перешкоджає його інвестиційному спрямуванню.

Регулювання зайнятості населення у прикордонному районі ґрунтується на зміні вектора державної політики зайнятості у напрямі інтенсифікації впровадження заходів активної політики з урахуванням напрацьованого вже світового досвіду відповідно до притаманної Україні моделі зайнятості населення. Питання законодавчого регулювання і фінансового підґрунтя системи соціального захисту й соціального забезпечення в країні, питання гідної оплати праці, основаної на збільшенні її частки у собівартості товарів, послуг, формують тло специфіки зайнятості населення в країні.

За період 2005 – 2013 рр. рівень безробіття економічно активного населення в області скоротився з 8,8% до 7,5%, відповідно, осіб працездатного віку – з 9,6% до 8,0%. Водночас рівень безробіття для осіб працездатного віку у 4,7 раза перевищив рівень зареєстрованого безробіття (у жінок – у 2,8 раза, чоловіків – у 7,2 раза, міських поселеннях – у 5,5 раза, сільській місцевості – у 3,7 раза). Рівень безробіття мешканців міських поселень (8,8%) був на 2,2 відсоткового пункту вищий від рівня безробіття для мешканців сільської місцевості (6,6%). Найвищий рівень безробіття спостерігався серед безробітних у віці 15 – 24 роки (22,6%), а найнижчий – серед осіб 50 – 59 років (3,4%).

На рівень безробіття населення (за методологією МОП) впливає сезонність: у 2012 р. найвище значення цього показника зафіксовано у I кварталі. Рівень безробіття загалом в Україні у 2012 р. становив 7,5%, зокрема осіб працездатного віку – 8,1%. Вище, ніж у Львівській області значення цього показника зафіксовано в Тернопільській, Чернігівській, Рівненській, Житомирській, Черкаській, Вінницькій, Херсонській, Закарпатській, Сумській, Хмельницькій, Полтавській, Кіровоградській, Волинській, Донецькій, Чернівецькій, Івано-Франківській та Миколаївській областях.

Об'єктом є прикордонні райони Львівської області. Територія області поділена на 20 районів, 44 міста, 34 селища міського типу, 9 міст обласного значення, 6 внутрішньоміських районів м. Львова, 633 сільради, яким підпорядковано 1850 сіл і станом на 1 січня 2014 р. проживало 2538,4 тис. осіб, або 5,6% від загальної кількості населення України. На кожний квадратний кілометр території припадає 116,3 особи (в Україні – 75,3).

На території області розташовані чотири міжнародні автомобільні пункти пропуску: Краковець, Шегині, Рава-Руська та Смільниця та два пункти перетину кордону: Рава-Руська

та Мостиська, діє один повітряний пункт перетину кордону – аеропорт “Львів”. На сьогодні протяжність державного кордону в межах Львівської області становить 258 км, перетин кордону відбувається у чотирьох міжнародних пунктах пропуску (Рава-Руська – Гребенне, Краковець – Корчова, Шегині – Медика, Смільниця – Кросьценко (табл. 1)).

У Львівській області прикордонна смуга охоплює більшу частину території Сокальського, Жовківського, Яворівського, Мостиського, Старосамбірського і Турківського районів площею понад 7500 км² з населенням 537 тис. чол. Тут налічується 15 міст, 9 селищ міського типу, а також 203 сільради, яким підпорядковано 708 сіл.

Таблиця 1

**Пункти пропуску через митний кордон України у Львівській області
(польсько-український кордон) [2]**

№ з/п	Пункт перетину	Тип транспорту	Тип руху
1	Гребінне – Рава-Руська	Автомобільний	Пасажирський, вантажний
2	Гребінне – Рава-Руська	Залізничний	Пасажирський
3	Верхрата – Рава-Руська	Залізничний	Вантажний
4	Корчова – Краківець	Автомобільний	Пасажирський, вантажний
5	Перемишль – Мостиська	Залізничний	Пасажирський, вантажний
6	Медика – Шегині	Автомобільний, пішохідний	Пасажирський, вантажний
7	Кросьценко Смільниця	Автомобільний (до 3,5 т)	Пасажирський, вантажний

Для детальнішого розгляду розвитку зазначених районів ми провели ретроспективний аналіз чисельності населення Львівської області загалом та прикордонних районів зокрема (табл. 2) починаючи з 2000 р. і закінчуючи 2013 р.

Здійснивши ретроспективний аналіз чисельності населення прикордонних районів Львівської області спостерігається незначний спад у декількох районах. Зокрема, найвищий спад спостерігається в Старосамбірському, Турківському та Мостиському районах, зростання за проаналізований період лише в Яворівському районі.

Таблиця 2

Чисельність населення прикордонних районів Львівської області (тис. осіб) [3]

Населені пункти	Роки							
	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Сокальський район	98,8	95,9	94,5	94,2	94,0	93,7	93,6	93,2
Жовківський район	110,4	108,3	108,6	109,1	109,3	109,4	109,3	109,6
Яворівський район	123,4	122,4	122,2	122,5	122,7	123,2	123,6	124,7
Мостиський район	62,0	59,9	58,1	57,7	57,5	57,4	57,4	57,3
Старосамбірський район	84,1	80,3	79,0	78,7	78,5	78,2	78,2	78,3
Турківський район	55,3	52,8	51,1	50,7	50,4	50,3	50,3	50,2
Всього, тис. осіб	534	519,6	513,5	512,9	512,4	512,2	512,4	513,3
Львівська область, загалом	2 633,6	2 564,2	2 538,1	2 532,9	2 528,8	2 524,5	2 540,9	2 538,4
Питома вага населення прикордонних районів в області, %	20,28	20,26	20,23	20,25	20,26	20,29	20,17	20,22

Розрахувавши динаміку зміни структури чисельності населення у 2000 – 2013 рр. констатуємо тенденцію спаду, що відображено на рис. 1. До прикладу, у Сокальському районі за проаналізований період відбулося зменшення чисельності населення на 0,06%, у Жовківському районі за цей період зменшення чисельності населення становило лише 0,01%, Турківський район показав найвищий показник зменшення чисельності населення (0,09%), Мостиський район – 0,08%, Старосамбірський район – 0,07%. Яворівщина – це єдиний прикордонний район із проаналізованих, який показав найкращий розрахований показник збільшення чисельності населення за весь проаналізований час (1,01%).

Загальні тенденції демографічного розвитку України впродовж останніх років визначають характерні риси і сучасної демографічної ситуації, хоча нещодавно з’явилися і деякі нові явища. Згідно з офіційними даними, в Україні загалом зберігається від’ємний природний приріст, який у 2010 р. становив – 4,4%. Але все ж із 2006 р. намітилася тенденція до збільшення значення цього важливого демографічного показника: у 2005 р. природний приріст становив – 7,6%, у 2006 р. – –6,4%, у 2007 р. – –6,2%, у 2008 р. – –5,3%, у 2009 р. – –4,2%. Таке зростання природного приросту пов’язане насамперед зі збільшенням народжуваності, яке спостерігається з 2005 р. і пов’язане з активізацією демографічної політики держави, передусім зі збільшенням грошової допомоги при народженні дитини [4].

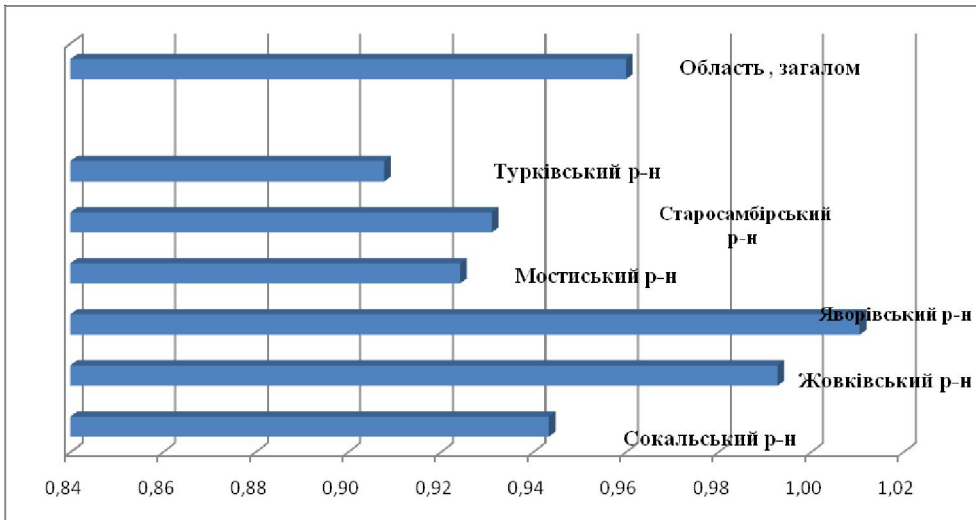

Рис. 1. Динаміка зміни чисельності населення у 2000 – 2013 рр., %

Ретроспективний аналіз природного приросту(скорочення) населення Львівської області загалом та прикордонних районів зокрема показав тенденцію до природного приросту цього показника (табл. 3).

До прикладу, в Яворівському районі за проаналізований період часу природного скорочення населення взагалі не було, у 2000 – 2013 рр. спостерігається природний приріст населення на 432 особи. Природний приріст у Турківському районі за проаналізований період часу становить 51 особу, у Жовківському районі – 476 осіб та природний приріст у цьому районі почався тільки в 2011 р., до цього періоду в зазначеному районі спостерігалось природне скорочення населення. Сколівський район за проаналізований

період показав природний приріст 305 осіб, Мостиський район – 299 осіб, Старосамбірський район – 248 осіб, у Львівській області загалом – 6650 осіб.

Таблиця 3

Природний приріст (скорочення) кількості населення (осіб)

Населені пункти	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Сокальський р-н	-447	-488	-336	-247	-298	-190	-132	-142
Жовківський р-н	-319	-369	-152	55	-36	39	280	157
Яворівський р-н	65	155	357	366	403	520	476	497
Мостиський р-н	-300	-317	-163	-56	-100	-96	-73	-1
Старосамбірський р-н	-381	-483	-325	-224	-346	-212	-200	-133
Турківський р-н	19	-29	-30	-	60	107	155	70
Львівська обл., загалом	-8774	-9189	-6119	-2769	-3993	-2258	-1447	-2124

Особливу увагу хочемо привернути до Турківського району, який за соціально-економічними показниками найбільш депресивний прикордонний район. Природний приріст у цьому прикордонному районі очевидно можна пояснити підвищенням народжуваності, яка пов'язана з активізацією демографічної політики держави, передусім зі збільшенням грошової допомоги при народженні дитини. Однак на сучасному етапі, враховуючи ситуацію в країні, ці соціальні проекти змінили, грошову допомогу зменшили та соціальні проекти заморозили.

Турківський район – один із 20 районів Львівської області, знаходиться на південному заході Львівської області, у верхів'ях річок Стрию, Сяну, Дністра, на північно-західній окраїні Українських Карпат. Територія району займає 1193 км², з них 59 тис. га – ліси. Турківщину перетинають транзитні автомобільний та залізничний шляхи з Самбора через Ужоцький перевал до м. Ужгород. Через південну окраїну району проходить міжнародна автотраса Київ – Чоп. Район має сполучення із сусідніми Старосамбірським (автомобільне і залізничне), Дрогобицьким (автомобільне) та Сколівським (автомобільне) районами Львівської області, Великоберезнянським (залізничне і автомобільне) і Воловецьким (автомобільне) районами Закарпатської області. У районі є 67 населених пунктів, із них одне місто та одне селище міського типу. Район сільськогосподарський з гірською специфікою ведення господарства [5].

У районі майже припинилося функціонування промислової сфери, фактично не функціонують колективні та фермерські селянські господарства. У скрутному становищі опинились сільські жителі району, які мають низькі доходи через збитковість сільськогосподарського виробництва на гірських територіях. Таке становище вимагає нового підходу у вирішенні питань соціально-економічного розвитку регіону. Одним із головних напрямків поліпшення економічного становища в районі є розвиток туризму.

Туристична привабливість регіону – це наявність туристичних ресурсів, сучасної розвиненої матеріально-технічної бази туризму, доступної та достатньої інформації про регіон, які б відповідали потребам туристів і забезпечували досягнення максимального соціально-економічного ефекту. Розвиток туристичної галузі можливий за наявності значного потенціалу природних ресурсів та історико-культурних пам'яток. У Турківському районі є усі передумови для розвитку туризму, однак не приділяється належної уваги розвитку цієї сфери. Турківщина має широкі можливості для заняття туризмом. Це і вигідне економіко-географічне розташування (межує з Польщею, поруч кордон із Словаччиною). Тут одна з найгарніших полонин гірської Львівщини –

Буковецька полонина, в східній частині якої розташована найвища вершина області – гора Пікуй (1 408 м). Звідси відкривається чудова панорама гір Турківщини, Сколівщини і Закарпаття. Мальовничим екскурсійним куточком є витік річки Дністер — найбільшої річки Львівщини і однієї з найбільших річок України. Через всю територію району протікає головна його водна артерія річка Стрий. Тут проходить частина Головного Європейського вододілу, що розділяє води Балтійського і Чорного морів. Привабливими для туристів є гірські хребти: Верховинський вододільний (що розділяє води річкових басенів Дністра і Дунаю), Розлуцький, Високий Верх; вершини Пікуй, Магура, Лімнянська, Мінчол – Зубрицький, Шимонець, Києвець, Звіринець та інші. Туристсько-екскурсійними об'єктами є історичні місця краю. Це Ужоцький перевал – місце перших боїв Українських січових стрільців; це окраїна села Свидник – місце першої присяги підрозділів УПА на вірність Україні і своєму народу. Є на території району залишки військових городищ і сторожових поселень періоду Київської і Галицько-Волинської держави [6].

Висновки

Недостатня ефективність використання потенціалу розвитку прикордонних районів Львівської області та невизначеність пріоритетів, засобів його розвитку підтверджується такими процесами і явищами: недостатньо повним використанням об'єктів транспортного обслуговування (автостанції, залізничні вокзали тощо); низькою якістю дороги та незадіяністю автомобільних шляхів; недостатнім використанням транзитного потенціалу; недостатнім забезпеченням зв'язком, Інтернетом та низьким рівнем їх використання; нерозвиненістю інституцій інфраструктури інноваційно-інвестиційної та підприємницької діяльності; незадовільним використанням інфраструктури соціальної сфери.

Багато сільських господарів прикордонних районів Львівської області готові прийняти туристів у своїх садибах, де літом відпочиваючи можуть збирати гриби, ягоди, лікарські рослини, ловити рибу, займатися мисливством, здійснювати велосипедні прогулянки, верхову їзду, купання в гірських річках, проводити незабутні вечори біля ватри в горах. Зимом гості можуть кататися на лижах, санках, ковзанах. Ознайомитися з народними обрядами і відчутти урочистість релігійних зимових свят: Святого Миколая, Різдва, Старого Нового року, Водохрещення, масові гуляння, колядки, вертепи. Все це мало б належати до мети та пріоритетів соціально-економічного та туристичного розвитку прикордонних районів Львівської області у 2015 – 2020 рр.

Література

1. Візник Ю. Я. Демографічне підґрунтя формування особливостей зайнятості населення в прикордонних районах Львівської області / Ю. Я. Візник // Сталий розвиток економіки [Текст] : всеукр. наук.-вироб. журн. — 2012. — № 1(11). — С. 125—131.
2. Державна прикордонна служба України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : dpsu.gov.ua.
3. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Комарницька Г. О. Ретроспективний аналіз обласних центрів Західного регіону в контексті розвитку метрополійних функцій / Г. О. Комарницька // Науковий вісник НЛТУ України [Текст] : зб. наук.-техн. пр. — Вип. 24.5. — Львів : [б. в.], 2014. — С. 409—414.
5. Комарницька Г. О. Аналіз стану малих міст Карпатського регіону / Г. О. Комарницька [та ін.] / Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи

розвитку [Текст] : монографія : у 8 т. Т. 5: Малі міста / наук. ред. В. С. Кравців ; відп. ред. Л. Т. Шевчук ; НАН України. Інститут регіональних досліджень. — Львів : [б. в.], 2013. — С. 33—49; С. 113—125. — (Серія “Проблеми регіонального розвитку”).

6. Статистичний щорічник Львівської області [Текст] : у 2 ч. Ч. 2: Райони та міста Львівської області / Головне управління статистики у Львівській області. — Львів : [б. в.], 2013. — 256 с.

Н. Komarnytska

DEMOGRAPHIC ANALYSIS OF THE EMPLOYMENT POTENTIAL OF BORDER DISTRICTS OF LVIV REGION

This article provides a demographic analysis of the employment potential of border districts of Lviv region. Certain elements of human resources, such as population size, geographic location, number of settlements, territory, migration increase (decrease) are analysed. The socio-economic survey of the most depressed border area of Lviv region is made. The key problems of these areas' development are defined. The improvement directions are given. It is stated that the most effective direction is the development of travel services for the implementation of priorities of socio-economic and tourism development in border districts of Lviv region in the 2015-2020 time frame.

Key words: population size, geographic location, number of settlements, territory, migration increase (decrease), border areas.